

DOI: 10.55643/ser.2.52.2024.560

Аліна Герасименко

аспірантка кафедри фінансів,
грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів, Україна;
e-mail:

alina91herasymenko@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6942-7211](https://orcid.org/0000-0001-6942-7211)

ІМПЛІЦИТНІСТЬ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

АНОТАЦІЯ

Сучасний розвиток світової економіки супроводжується множинними трансформаційними викликами, які актуалізують питання забезпечення належного рівня взаємної довіри між банківським і промисловим бізнесом. Ця проблематика є особливо актуальною для України, перед якою постає надважливе завдання – повосенна реконструкція національної економіки на засадах сталості, цілісності та екологічності. Метою дослідження є ідентифікація імпліцитних зв'язків між транспарентністю банківського кредитування реального сектора та розвитком економіки за останні 15 років на прикладі дванадцяти країн світу, у тому числі й України. Це дослідження базується на кореляційно-регресійному інструментарії аналізу взаємозв'язків. У результаті підтверджено гіпотезу існування істотних причиново-наслідкових зв'язків між підвищенням транспарентності банківської діяльності, зниженням корупції, зростанням рівня економічної свободи, нарощенням обсягів кредитування реального сектора та забезпеченням економічного зростання для низки країн, незалежно від рівня їхнього економічного розвитку. З'ясовано, що в країнах з усталено високими індексами сприйняття корупції та економічної свободи істотність кореляційного зв'язку з розвитком банківського кредитування реального сектора втрачається. Розкрито причини відхилення від природної діалектики досліджуваних взаємозв'язків на прикладі Ірландії та Туреччини. Висвітлено особливості їхнього формування, передумов та перспектив посилення в Україні. Досліджено внесок Національного банку України в підвищення рівня транспарентності кредитної діяльності банків другого рівня.

Ключові слова: банківське кредитування, реальний сектор економіки, рівень корупції, економічна свобода, економічний розвиток

JEL Класифікація: E58, G21, G28

ВСТУП

Існують різні причини нарощення банками обсягів кредитування реального сектора економіки як основи її розвитку – макроекономічна стабілізація, стійке зростання, хороші економічні перспективи, реструктуризація банків, зовнішні запозичення й збільшення іноземної участі, відновлення довіри до банківської системи тощо. В умовах сучасної ринкової економіки все перелічене ґрунтується передусім на підвищенні загального рівня транспарентності фінансової системи країни, у чому особлива роль належить наглядовим і регуляторним органам.

Вітчизняний досвід засвідчує наявність позитивних зрушень в економіці, фінансова система якої є банкоцентричною, завдяки прозорості Національного банку України та його роботі із забезпечення транспарентності діяльності банківського сектора. Щонайперше, незважаючи на повномасштабну війну, зусиллями Національного банку й уряду вдалося втримати фінансову стабільність у країні й забезпечити високий рівень довіри вкладників. У цьому контексті також важливо акцентувати, що за останні роки в Україні суттєво підвищилися індекси сприйняття корупції та економічної свободи. Безумовно, ці тенденції є обнадійливими, а особливо беручи до

Received: 22/05/2024

Accepted: 13/06/2024

Published: 30/06/2024

© Copyright
2024 by the author(s)

This is an Open Access article
distributed under the terms of the
[Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

уваги необхідність залучення іноземних інвестицій та посилення фінансово-кредитної співпраці банків і суб'єктів господарювання реального сектора з метою повоєнної реконструкції національної економіки на засадах сталості, цілісності та екологічності.

Очевидно, що транспарентність тісно корелює з таким поняттям як «довіра». Довіра в банківській діяльності є важливою передумовою формування не лише стабільної ресурсної бази, але й сталих довгострокових фінансово-кредитних відносин із позичальниками. У її основі – якісне розкриття інформації, що має значний вплив на інвесторів і кредиторів, які повинні оцінювати ризики та прибутки й вирішувати, де найкраще розмістити свої гроші й підвищити ефективність розподілу капіталу (Bursu та ін., 2018).

Апелюючи до того факту, що саме реальний сектор економіки є драйвером її сталого розвитку, а також критично важливою безпековою компонентою в індустріально розвинених країнах у сучасних реаліях множинних соціально-економічних, геополітичних і воєнних викликів, вважаємо, що назріло питання досягнення високого рівня взаємної довіри між усіма учасниками кредитування з метою забезпечення безперебійного процесу суспільного відтворення. У цьому контексті необхідно підкреслити, що робота наглядових і регуляторних органів із підвищення рівня прозорості банківської діяльності природно знаходить своє відображення в поліпшенні низки соціально-економічних індикаторів на рівні країни, у тому числі стосовно рівня корупції та економічної свободи. Відповідно, особливий науковий інтерес викликає дослідження імпліцитності зв'язків між транспарентністю банківського кредитування реального сектора та економічним зростанням з огляду на досвід різних за рівнем економічного розвитку країн світу.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Проблематиці транспарентності банків другого рівня присвячено значну кількість праць. Зауважимо, що Базельський комітет із питань банківського нагляду визначив дефініцію «транспарентність» як «публічне розкриття достовірної й своєчасної інформації, що дозволяє користувачам цієї інформації зробити точну оцінку фінансового стану й результатів діяльності банку, його господарської діяльності, профілю ризиків і практики управління ризиками» (*Basle Committee on Banking Supervision*). Таке явище як прозорість банківської діяльності проникає практично в усі її аспекти й стосується: фінансових результатів, фінансового стану, стратегій та практики управління ризиками, схильності до ризиків, облікової політики, основної інформації про бізнес, менеджмент, корпоративне управління. Відповідно, феномен прозорості банківської діяльності та напрями її забезпечення зумовлюють пошук наукового інтересу в різних контекстах – необхідності збалансування банками вимог сучасної ринкової економіки щодо максимізації прибутків і служіння суспільним інтересам (*Mehran & Mollineaux, 2012*), спроможності вгамувати паніку клієнтів і знизити ризик пролонгації, зменшуючи невпевненість вкладників й інших короткострокових кредиторів у платоспроможності окремих банків (*Ratnovski, 2013*), можливості впливати на потоки депозитів (*Chen та ін., 2022*), зменшення фінансових труднощів банків, які прагнуть залучити капітал у відповідь на негативні балансові шоки (*Bushman & Williams, 2015*), створення ефекту «репутаційного зараження», коли розкриття інформації про банкрутство банку призводить до сумнівів у компетентності банківського регулятора (*Morrison & White, 2013*) та в багатьох інших.

Важливим вектором досліджень науковців є розкриття окремих каналів впливу транспарентності фінансової системи на економічний розвиток. Огляд сучасної фінансової літератури дає змогу констатувати відсутність єдиного погляду на оцінку результативності підвищення рівня прозорості фінансової системи – позитивність або негативність впливу цього процесу на економічне зростання. Зокрема, Burak R. Uras (2020) стверджує, що в країнах, які розвиваються, прозорість активів постфактум не покращує макроекономічного розвитку та доводить, що в економіці з незастрахованим споживчим ризиком і стохастичним інвестуванням посилення фінансової прозорості може бути контрпродуктивним. Водночас, експерти акцентують на таких наслідках непрозорості фінансової системи на глобальному рівні: у розвинених країнах має місце стагнація кредитування через труднощі з оцінкою якості активів, якими володіють фінансові установи; у країнах, що розвиваються, – незаконно отримані гроші в гігантських масштабах виводять за кордон, що є найбільш руйнівним економічним явищем, яке підриває боротьбу з бідністю й стримує стійке зростання (*Task Force on Financial Integrity and Economic Development, 2009*).

Беручи до уваги дискусійність окремих аспектів загальної проблематики та критично важливу роль банківського кредитування в розвитку економіки, вважаємо, що більш ґрунтовного дослідження потребує характер причиново-наслідкових зв'язків між підвищенням транспарентності банківської діяльності, зниженням корупції, зростанням рівня економічної свободи, нарощенням обсягів кредитування реального сектора та економічним зростанням у різних за рівнем економічного розвитку країнах світу.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Мета дослідження полягає в ідентифікації імпліцитності взаємозв'язку між транспарентністю банківського кредитування суб'єктів господарювання реального сектора та економічним зростанням у різних за рівнем економічного розвитку країнах. Відповідно до мети в роботі поставлено такі завдання:

- сформулювати масив даних щодо обсягів банківських кредитів, наданих суб'єктам господарювання реального сектора (у внутрішній валюті) (далі – БК РС), обсягів валового внутрішнього продукту (у внутрішній валюті) (далі – ВВП), індексу сприйняття корупції (далі – ІСК) та індексу економічної свободи (далі – ІЕС) для 12 обраних для вибірки країн із різним рівнем економічного розвитку за період 2009-2023 рр.;
- провести кореляційний аналіз взаємозв'язків між: БК РС та ІСК; БК РС та ІЕС; БК РС та ВВП;
- інтерпретувати отримані значення коефіцієнтів кореляції для кожного типу взаємозв'язку;
- сформулювати вибірку країн із високим рівнем чутливості БК РС до ІСК та/або ІЕС й виконати регресійний аналіз впливу цих факторів на обсяг ВВП;
- на основі отриманих результатів (з урахуванням їхньої статистичної значимості) підтвердити або спростувати гіпотезу про те, що підвищення транспарентності банківської діяльності, яке проявляється в зниженні корупції в країні й підвищенні рівня економічної свободи, сприяє нарощенню обсягів кредитування реального сектора й, відповідно, забезпеченню економічного зростання.

МЕТОДИ

У дослідженні опрацьовано дані дванадцяти країн світу з різним рівнем економічного розвитку за період 2009-2023 рр. щодо: обсягів банківського кредитування суб'єктів господарювання реального сектора економіки (у внутрішній валюті); валового внутрішнього продукту в ринкових цінах (у внутрішній валюті); індексу сприйняття корупції; індексу економічної свободи. Інформаційну базу дослідження склали офіційні вебресурси центральних банків, державних статистичних служб і міжнародних організацій (Transparency International, The Heritage Foundation).

Необхідно зауважити, що Індекс сприйняття корупції (The Corruption Perceptions Index або CPI) – це найвідоміший показник рівня сприйняття корупції в конкретній країні та/або регіоні. Цей індикатор розраховується організацією Transparency International на основі досліджень авторитетних міжнародних інституцій і дослідницьких центрів (*Transparency International*).

Інший важливий індикатор, що використовується в нашому дослідженні, – Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom або IEF), який дає можливість оцінити дотримання країнами принципів економічної свободи. Індекс охоплює 12 свобод – від права власності до фінансової свободи – у 184 країнах, та публікується Фондом «Спадщина» (аналітичним центром № 1 у Вашингтоні) (*The Heritage Foundation*).

В основу формування вибірки держав за рівнем економічного розвитку покладено класифікацію Міжнародного валютного фонду: країни з розвинутою економікою (ті, що входять до G7, Єврозони, Європейського Союзу, АСЕАН-5, інші країни з розвинутою економікою) та країни, ринки яких формуються (Європа, що формується та розвивається, Близький Схід і Центральна Азія; Азія, що розвивається; Субсахарська Африка) (*International Monetary Fund*). Дані країн Латинської Америки та Карибського басейну в роботі не аналізували.

При побудові масиву даних щодо обсягів банківських кредитів, наданих суб'єктам господарювання реального сектора, враховували залишки (на кінець періоду) за банківськими кредитами клієнтів у розрізі таких видів економічної діяльності: сільське господарство, лісове господарство, рибне господарство, мисливство; добувна промисловість і розроблення кар'єрів; переробна промисловість; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; водопостачання, каналізація, поводження з відходами; будівництво. За відсутності даних щодо банківських кредитів, наданих нефінансовим корпораціям у розрізі видів економічної діяльності, використовували дані щодо обсягів банківських кредитів, наданих приватним нефінансовим корпораціям-резидентам.

У цьому дослідженні ми націлені на перевірку такої гіпотези: підвищення транспарентності банківської діяльності тісно пов'язане зі зниженням корупції й підвищенням рівня економічної свободи в країні, що сприяє нарощенню обсягів кредитування реального сектора й, відповідно, забезпеченню економічного зростання.

З метою ідентифікації імпліцитності взаємозв'язку між транспарентністю банківського кредитування суб'єктів господарювання реального сектора та економічним зростанням у різних за рівнем економічного розвитку країнах було виконано певний алгоритм дій.

1. Спершу проведено кореляційний аналіз взаємозв'язків між:

- обсягом банківського кредитування реального сектора (у внутрішній валюті) (далі – БК РС) та індексом сприйняття корупції (далі – ІСК);
- БК РС та індексом економічної свободи (далі – ІЕС);
- БК РС та обсягом валового внутрішнього продукту (у внутрішній валюті).

Оскільки період аналізу становить 15 років і є відносно коротким, у роботі обчислювали й зіставляли два коефіцієнти кореляції – Пірсона та Фехнера. Формула обчислення коефіцієнта кореляції Пірсона має такий вигляд (Pashko, 2019):

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} \sqrt{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}, \quad (1)$$

де n – розмір вибірки; x_i, y_i – окремі точки вибірки з індексом i ; $\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$ – середнє значення вибірки (аналогічно для $\bar{y}$).

Коефіцієнт кореляції Фенхера обчислюють за такою формулою (Pashko, 2019):

$$r_F = \frac{C-H}{C+H} = \frac{2C-n}{2} = \frac{2C}{n} - 1, \quad (2)$$

де C – кількість збігів знаків відхилень варіант від відповідних середніх; H – кількість знаків, що не збігаються.

Обидва коефіцієнти вказують на наявність лінійного зв'язку, а їхні значення можуть коливатися в межах від -1 до +1.

2. Інтерпретовано отримані значення коефіцієнтів кореляції для кожного типу взаємозв'язку (БК РС та ІСК, БК РС та ІЕС, БК РС та ВВП) для 12 обраних країн із різним рівнем економічного розвитку (Табл. 1).

Таблиця 1. Шкала інтерпретації значення коефіцієнта кореляції. (Джерело: Pashko, 2019)

Коефіцієнт кореляції	0,1-0,3	0,3-0,5	0,5-0,7	0,7-0,9	0,9-1,0
Характеристика сили зв'язку	слабка	помірна	помітна	висока	дуже висока

3. Сформовано вибірку країн із високим рівнем чутливості БК РС до ІСК та/або ІЕС й здійснено регресійний аналіз впливу цих факторів на обсяг ВВП та підтверджено статистичну значимість отриманих результатів. Регресійний аналіз виконано за допомогою побудови рівняння множинної лінійної регресії виду:

$$Y_{GDP} = \beta_0 + \beta_{BLRS} x_{BLRS} + \beta_{CPI/IEF} x_{CPI/IEF} + \varepsilon, \quad (3)$$

де Y_{GDP} – результативна ознака (обсяг ВВП у внутрішній валюті); β_0 – вільний член, який визначає значення результативної ознаки Y_{GDP} , коли всі змінні ознаки рівні 0; x_{BLRS} – факторна ознака (обсяг БК РС у внутрішній валюті); $x_{CPI/IEF}$ – факторна ознака (ІСК та/або ІЕС залежно від окремої країни); ε – випадкова помилка (відхилення).

4. На основі отриманих результатів (з урахуванням їхньої статистичної значимості) підтверджено або спростовано висунуту гіпотезу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Отримані результати проведеного кореляційного аналізу шляхом обчислення коефіцієнтів Пірсона та Фехнера для досліджуваних взаємозв'язків в окремих країнах світу з різним рівнем економічного розвитку узагальнено в Табл. 2.

Таблиця 2. Результати кореляційного аналізу.			
Коефіцієнт кореляції	Досліджувані взаємозв'язки		
	БК РС та ІСК	БК РС та ІЕС	БК РС та ВВП
Найбільші розвинені економіки – G7: США			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	-0,336	-0,762	0,985
Коефіцієнт кореляції Фехнера	-0,333	-0,600	0,867
Оцінка зв'язку	слабкий обернений	помітний обернений	дуже високий
Кількість періодів (років)	15		
Найбільші розвинені економіки – G7: Німеччина			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	-0,183	0,631	0,957
Коефіцієнт кореляції Фехнера	0,067	0,333	0,867
Оцінка зв'язку	відсутній	помітний	дуже високий
Кількість періодів (років)	15		
Країни з розвинутою економікою – Єврозона: Ірландія			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,360	-0,017	-0,775
Коефіцієнт кореляції Фехнера	0,200	-0,333	-0,733
Оцінка зв'язку	відсутній	відсутній	високий обернений
Кількість періодів (років)	15		
Країни з розвинутою економікою – ЄС: Естонія			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,859	0,757	0,966
Коефіцієнт кореляції Фехнера	0,867	0,600	0,867
Оцінка зв'язку	сильний	помітний	дуже високий
Кількість періодів (років)	15		
Країни з розвинутою економікою – АСЕАН-5: Сингапур			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	-0,897	0,073	0,910
Коефіцієнт кореляції Фехнера	-0,733	0,467	0,733
Оцінка зв'язку	сильний обернений	слабкий	високий
Кількість періодів (років)	15		
Інші країни з розвинутою економікою: Південна Корея			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,773	0,904	0,983
Коефіцієнт кореляції Фехнера	0,467	0,733	0,867
Оцінка зв'язку	помітний	високий	дуже високий
Кількість періодів (років)	15		
Європа, що формується та розвивається: Україна			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,748	0,463	0,586
Коефіцієнт кореляції Фехнера	0,733	0,467	0,600
Оцінка зв'язку	сильний	помірний	помітний
Кількість періодів (років)	15		
Європа, що формується та розвивається: Болгарія			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,592	0,742	0,962
Коефіцієнт кореляції Фехнера	0,600	0,733	0,867
Оцінка зв'язку	помітний	сильний	сильний
Кількість періодів (років)	15		

(продовження на наступній сторінці)

Таблиця 2. Продовження

Коефіцієнт кореляції	Досліджувані взаємозв'язки		
	БК РС та ІСК	БК РС та ІЕС	БК РС та ВВП
Європа, що формується та розвивається: Туреччина			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	-0,795	-0,480	0,980
Коефіцієнт кореляції Фехнера	-0,467	-0,600	0,867
Оцінка зв'язку	помітний обернений	помітний обернений	сильний
Кількість періодів (років)	15		
Близький Схід і Центральна Азія: Грузія			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,611	0,527	0,967
Коефіцієнт кореляції Фехнера	0,333	0,733	0,867
Оцінка зв'язку	помірний	помірний	сильний
Кількість періодів (років)	15		
Азія, що формується та розвивається: Таїланд			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,404	0,310	0,923
Коефіцієнт кореляції Фехнера	0,467	0,333	0,733
Оцінка зв'язку	помірний	слабкий	сильний
Кількість періодів (років)	15		
Субсахарська Африка: Марокко			
Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,032	-0,105	0,877
Коефіцієнт кореляції Фехнера	0,000	0,000	0,677
Оцінка зв'язку	відсутній	відсутній	сильний
Кількість періодів (років)	12		

Аналіз кореляційних зв'язків між БК РС та ІСК, БК РС та ІЕС за період 2009-2023 рр. в окремих країнах світу з різним рівнем економічного розвитку дає змогу констатувати, що найбільш істотні значення коефіцієнтів кореляції (Пірсона, Фехнера) мали місце саме в тих державах, де спостерігається суттєве зниження рівня корупції (Рис. 1) та/або підвищення рівня економічної свободи (Рис. 2.). Зокрема це Україна (де ІСК підвищився з 22 2009 р. до 36 пунктів 2023 р., ІЕС із 48,8 до 54,1 пунктів відповідно), Болгарія (де ІСК підвищився з 38 2009 р. до 45 пунктів 2023 р., ІЕС із 64,6 до 69,3 пунктів відповідно), Південна Корея (де ІСК підвищився з 55 2009 р. до 63 пунктів 2023 р., ІЕС із 68,1 до 73,3 пунктів відповідно), Естонія (де ІСК підвищився з 66 2009 р. до 76 пунктів 2023 р., ІЕС із 76,4 до 78,6 пунктів відповідно) та Німеччина (де ІЕС підвищився з 70,5 2009 р. до 73,7 пунктів 2023 р.). У державах, де динаміка ІСК та ІЕС в напрямі позитивних зрушень була не так яскраво виражена за період аналізу, кореляційні зв'язки між БК РС та ІСК, БК РС та ІЕС є слабкими (Грузія, Таїланд) або відсутніми (Марокко).

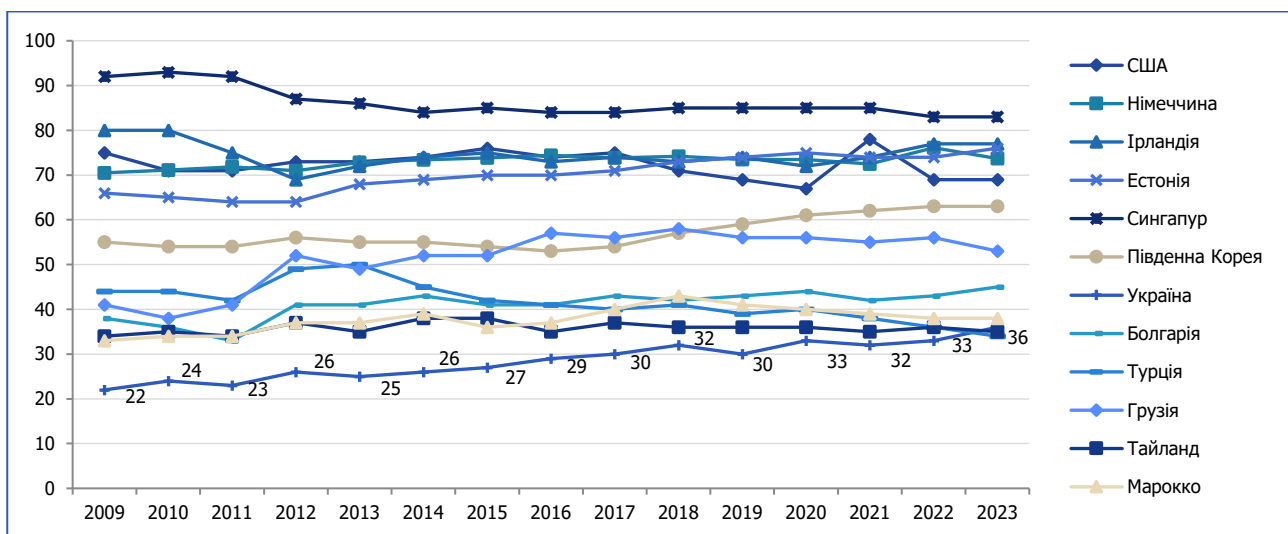

Рис. 1. Динаміка індексу сприйняття корупції в окремих країнах світу (2009-2023 рр.). (Джерело: побудовано на основі Transparency International, The Heritage Foundation)

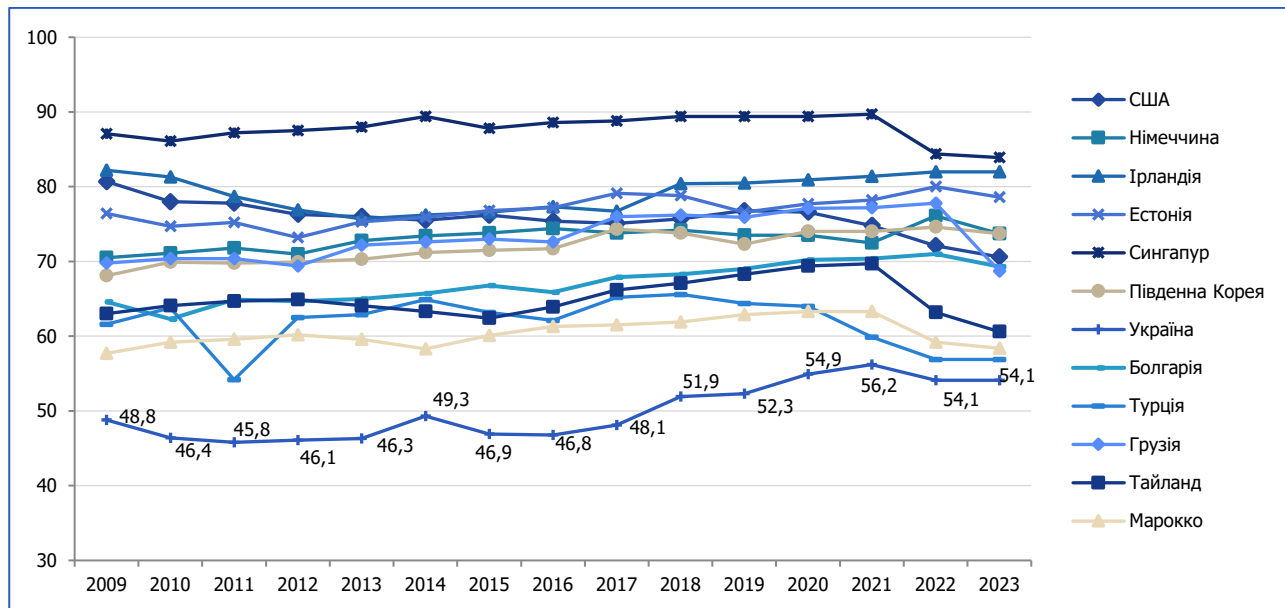

Рис. 2. Динаміка індексу економічної свободи в окремих країнах світу (2009-2023 рр.). (Джерело: побудовано на основі Transparency International, The Heritage Foundation)

Результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що в тих країнах, де ІСК та ІЕС в середньому за період аналізу становили 72 пункти й вище та не мали вираженої тенденції до підвищення (США, Ірландія, Сінгапур), – відсутній істотний кореляційний зв'язок між указаними індексами та обсягом банківського кредитування реального сектора. При цьому в окремих випадках має місце обернений зв'язок (США). Припускаємо, що у високо-розвинених економіках із низьким рівнем корупції та високим рівнем економічної свободи ці чинники як відображення транспарентності банківської діяльності вже не є джерелом суттєвого впливу на формування передумов подальшого розвитку банківського кредитування реального сектора економіки.

Водночас, у всіх згаданих країнах, окрім України, на суверенній території якої вже третій рік триває повномасштабна війна, мають місце високі значення коефіцієнтів кореляції між БК РС й ВВП. При цьому нарощення частки БК РС у ВВП цих держав спостерігається не завжди (Табл. 3).

Важливо зауважити, що розмір частки БК РС у ВВП є інформативним, але не остаточним показником його ефективності та внеску в розвиток економіки, адже кредитування галузей, які належать до реального сектора економіки, спричиняє ефект масштабування й підвищує потенціал не лише окремої галузі, сектора, а й національної економіки в цілому. Високі показники кореляції між БК РС й ВВП, а також БК РС та ІСК, ІЕС є підтвердженням з одного боку – важливості ролі та внеску цього виду кредитування в розвиток економіки, а з іншого – необхідності та своєчасності підвищення транспарентності банківської кредитної діяльності.

Однак у досліджуваній вибірці є два яскравих винятки: Ірландія й Туреччина. Так, в Ірландії спостерігається зниження частки БК РС у ВВП з 85,80% 2009 р. до 6,02% 2023 р., коефіцієнт кореляції між обсягом БК РС й ВВП має від'ємне значення (-0,775), проте ІСК й ІЕС високі, а динаміка ВВП – позитивна. Ситуація, що склалась в Ірландії, виникла в результаті вимушено стриманої макроекономічної політики з огляду на тривале відновлення країни після глобальної фінансової кризи 2008 р. Економіка Ірландії, яку понад десять років називали «кельтським тигром», зазнала краху 2008 року, коли падіння цін на нерухомість оголило величезні зобов'язання банківської системи, що виникли внаслідок бездумного кредитування будівельників і девелоперів (Kirby, 2010). Сьогодні стагнація банківського кредитування свідчить про те, що в Ірландії не повністю вирішено низку проблем, успадкованих від останньої фінансової кризи, які можуть стримувати економіку в майбутньому (MacCoille, 2019).

Таблиця 3. Банківські кредити, надані підприємствам реального сектора у ВВП (%) в окремих країнах світу (2009-2023 рр.). Примітка: *комерційні й промислові кредити банків; **кредити, надані банками нефінансовим корпораціям-резидентам (Джерело: обчислено та сформовано на основі Federal Deposit Insurance Corporation, Deutsche Bundesbank, ECB Data Portal, Financial Statistics Information System, Central Statistic Office, Singapore Department of Statistics, State Statistics Service of Ukraine, Turkish Statistical Institute, Haut-Commissariat au Plan du Maroc, Central Bank of Ireland, Eesti Pank, Monetary Authority of Singapore, Economic Statistic Service, National Bank of Ukraine, Bulgarian National Bank, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, National Bank of Georgia, Bank of Thailand, Central Bank of Morocco)

Рік / країна	Країни з розвинутою економікою						Ринки, що формуються, та економіки, що розвиваються					
	Найбільші розвинені економіки (G7)		Єврозона	ЄС	АСЕАН-5	Інші країни з розвинутою економікою	Європа, що формується та розвивається			Близький Схід і Центральна Азія	Азія, що формується та розвивається	Субсахарська Африка
	США*	Німеччина	Ірландія**	Естонія	Сингапур	Південна Корея	Україна	Болгарія	Туреччина	Грузія	Таїланд	Марокко**
2009	7,63	13,23	85,80	12,44	21,16	16,54	20,26	17,92	13,89	5,93	20,53	-
2010	7,05	12,49	55,36	11,67	19,85	15,56	20,12	17,27	16,13	5,82	19,73	-
2011	7,51	12,31	51,32	9,41	25,06	16,34	17,96	16,78	17,84	5,74	21,25	-
2012	8,35	12,30	48,06	9,67	29,28	18,05	16,87	17,43	18,03	5,69	20,94	39,73
2013	8,77	12,04	44,36	9,15	33,20	18,43	18,90	17,34	21,09	5,70	22,08	37,51
2014	9,50	11,29	30,73	8,57	34,81	18,97	21,82	16,09	22,61	7,86	22,68	37,03
2015	10,28	11,20	17,77	9,61	35,66	20,76	16,92	14,66	24,20	9,00	22,69	33,74
2016	10,74	10,93	15,70	9,06	34,81	19,77	15,30	14,47	25,93	10,05	21,67	32,39
2017	10,49	11,06	13,82	8,39	31,70	19,23	12,35	13,60	26,49	10,01	20,96	31,21
2018	11,27	11,32	12,49	8,30	32,28	18,53	10,84	13,15	27,61	10,31	19,92	30,93
2019	11,40	11,43	10,82	8,00	33,20	18,73	8,41	12,61	26,74	13,00	18,81	29,63
2020	12,34	11,98	9,05	8,23	36,98	20,17	7,78	12,91	29,61	15,82	20,54	33,80
2021	11,39	11,89	7,03	7,97	33,64	19,65	6,00	11,38	29,42	15,02	21,28	31,87
2022	12,69	11,93	6,27	7,83	28,83	20,61	6,72	10,71	21,52	11,82	19,57	33,78
2023	12,18	11,16	6,02	8,09	29,00	21,16	5,09	10,47	18,18	12,74	18,19	31,03

Протилежною є ситуація в Туреччині, де при впевненому зниженні ІСК та ІЕС за останні 15 років обсяги кредитування реального сектора зростають стрімкими темпами (в середньому за 2009-2023 р. темп приросту БК РС склав 24,98%, а найбільше, у 2022 та 2023 роках, – на 43,73% та 106,88% відповідно). Що цікаво, рівень NPLs реального сектора за цей самий період лише знижувався – з 5,18% 2009 р. до 1,83% 2023 р. Так, за останні десятиліття співвідношення БК РС до ВВП Туреччини помітно зросло й, як зазначають експерти, головним чином у результаті експериментів з інструментами макропруденційної політики та заходами кредитної експансії, що, в свою чергу, не могло не відобразитися на темпах інфляції в країні (Büyükbaşaran, 2022).

Зазначене вище дає змогу зробити висновок, що будь-які радикальні підходи уряду чи центрального банку щодо стримування / стимулювання БК РС порушують діалектику досліджуваних взаємозв'язків.

На основі отриманих даних (Табл. 2), проаналізуємо вплив таких факторів як обсяг БК РС (у внутрішній валюті) та ІСК / ІЕС на обсяг ВВП (у внутрішній валюті) в тих державах, де встановлено найвищі кореляційні зв'язки між БК РС та ІСК / ІЕС.

Узагальнюючи результати регресійного аналізу (Табл. 4), в цілому можна констатувати, що впевнене зниження корупції в країні й підвищення рівня економічної свободи протягом тривалого періоду позитивно впливають на розвиток БК РС, а все разом – зумовлює економічне зростання, незалежно від поточного рівня економічного розвитку країни.

Таблиця 4. Результати регресійного аналізу. Примітка: Y – обсяг валового внутрішнього продукту (у внутрішній валюті); X₁ – обсяг банківських кредитів, наданих суб'єктам господарювання реального сектора (у внутрішній валюті); X₂ – індекс сприйняття корупції (для Естонії та України) або індекс економічної свободи (для Німеччини, Південної Кореї та Болгарії)

Статистичні характеристики	Параметри регресії		
	Y	X1	X2
Країни з розвинуеною економікою – ЄС: Німеччина			
Коефіцієнти регресії	-5931,602	7,920	84,277
t-статистика	-3,13559	9,82016	2,98266
P-значення (<0,05)	0,00860	0,00000	0,01142
R2	0,951		
Критерій Фішера	Fрозрах = 118,44763		Fкритичне = 0,00000
Країни з розвинуеною економікою – ЄС: Естонія			
Коефіцієнти регресії	-36,387	12,322	0,490
t-статистика	-3,13055	6,02407	2,28528
P-значення (<0,05)	0,00868	0,00005	0,04128
R2	0,954		
Критерій Фішера	Fрозрах = 125,09585		Fкритичне = 0,00000
Інші країни з розвинуеною економікою: Південна Корея			
Коефіцієнти регресії	-1926,592	2,903	37,495
t-статистика	-1,91726	7,63020	2,41579
P-значення (<0,05)	0,0793	0,00000	0,03256
R2	0,977		
Критерій Фішера	Fрозрах = 266,64139		Fкритичне = 0,00000
Європа, що формується та розвивається: Україна			
Коефіцієнти регресії	-8619,064	-7,951	491,078
t-статистика	-8,67320	-2,23260	9,44872
P-значення (<0,05)	0,00000	0,04540	0,00000
R2	0,922		
Критерій Фішера	Fрозрах = 71,21939		Fкритичне = 0,00000
Європа, що формується та розвивається: Болгарія			
Коефіцієнти регресії	-351792,709	13,977	3772,936
t-статистика	-6,13973	9,07679	3,51082
P-значення (<0,05)	0,00005	0,00000	0,00429
R2	0,963		
Критерій Фішера	Fрозрах = 158,56131		Fкритичне = 0,00000
Загальні характеристики			
Кількість часових періодів (n)	15		

Необхідно підкреслити, що за період аналізу України, одній з небагатьох країн світу, вдалося покращити свої показники, які визначають ІСК. Як зазначають експерти Transparency International, за останні десятиліття в кожному регіоні спостерігається або застій у боротьбі з корупцією, або ознаки спаду. Натомість, приклад України демонструє, що прогрес можливий за будь-яких умов. Важливою в цьому аспекті є діяльність Національного банку України, який проводить активні дії з імплементації принципів і рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду. При цьому однією із основних стратегічних цілей вітчизняного регулятора, що нерозривно пов'язана зі ступенем розкриття інформації учасників фінансового ринку та підвищенням прозорості вітчизняної фінансової системи, є «стабільна, прозора та ефективна банківська система». Практика вітчизняного регулятора, що сприяє підвищенню рівня прозорості кредитної діяльності банків полягає в (*National Bank of Ukraine*):

- розкритті структури власності банків, що дає змогу ідентифікувати зв'язки між банком і його кінцевими бенефіціарами, та, відповідно, попередити надмірне кредитування пов'язаних із банком осіб і виведення з нього коштів;
- нагляді за банківськими групами, що вможливорює попередження ризику виведення коштів із банку в компанії, підконтрольні одному власникові;

- перевірки ділової репутації всіх власників і керівників банків із метою захисту їхніх клієнтів від можливих зловживань;
- щорічній оцінці (починаючи з 2018 р.) якості активів (asset quality review – AQR) та стрес-тестуванні найбільших банків, що дає можливість підвищити прозорість банківських ризиків шляхом аналізу їхніх активів, включаючи адекватність оцінки, застави та відповідних резервів;
- зобов'язанні банків визначати реальний рівень ризику активних операцій і формувати резерви для покриття збитків за ними;
- транспарентній роботі із заставами неплатоспроможних банків, наданих Національному банку України як забезпечення кредитів рефінансування тощо.

Водночас, проведений аналіз указує на те, що Україна – єдина країна з вибірки (окрім Ірландії), у якій спостерігається вельми невисокий кореляційний зв'язок між БК РС й ВВП (0,586). Проте зниження істотності цього зв'язку чітко простежується в період низки викликів і потрясінь (із 2019 р. по сьогодні): пандемія COVID-19, її наслідки, повномасштабне воєнне вторгнення країни-агресора на суверенну територію України (Рис. 3).

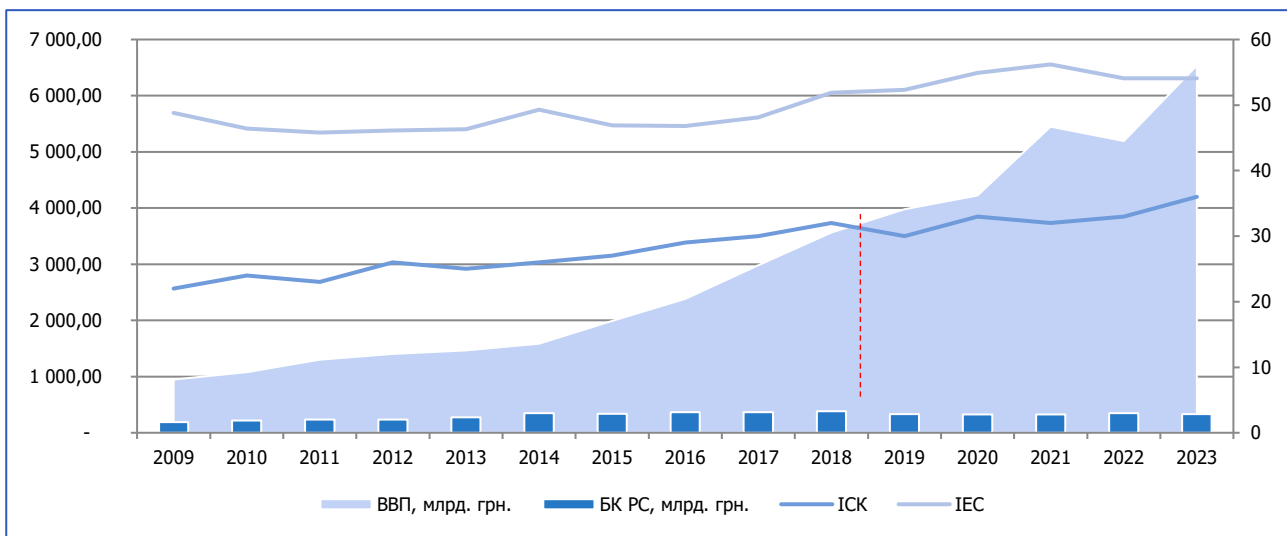

Рис. 3. Показники розвитку економіки України, 2009-2023 рр. (Джерело: побудовано авторкою на основі даних National Bank of Ukraine, Transparency International, The Heritage Foundation)

Відповідно, 2019 р. став переломним моментом, коли вплив БК РС на економічне зростання в Україні суттєво послабився, якщо порівнювати з попереднім періодом (2009-2018 рр.) (Рис. 4).

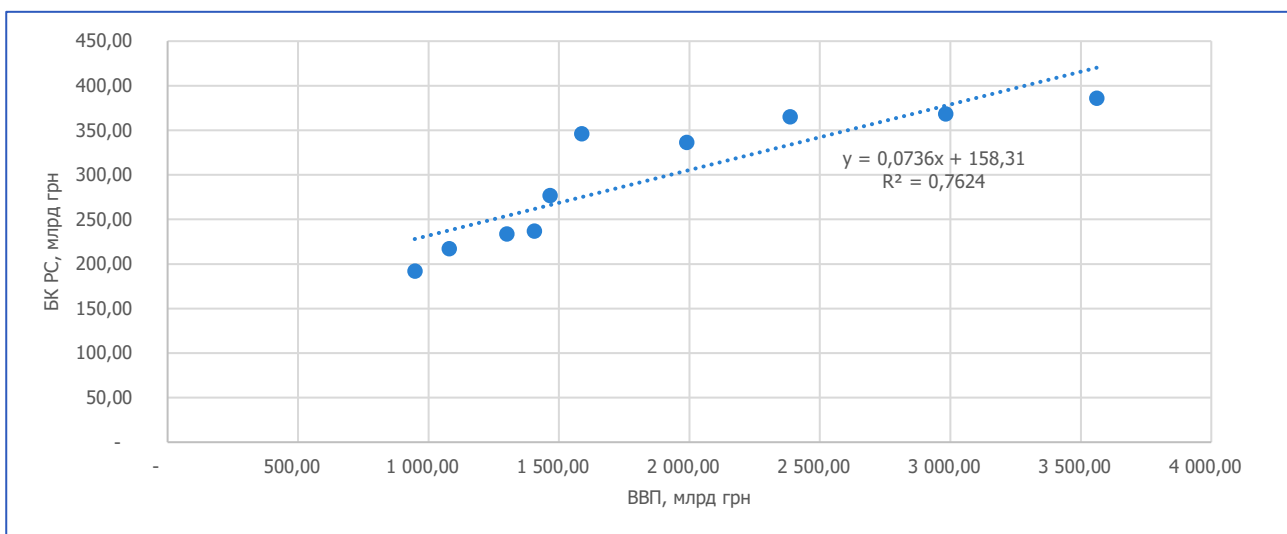

Рис. 4. Взаємозв'язок БК РС й ВВП в Україні до пандемії COVID-19 і повномасштабної війни (2009-2018 рр.). (Джерело: обчислено авторкою на основі даних National Bank of Ukraine, State Statistics Service of Ukraine)

Важливо акцентувати, що після пандемії COVID-19 за підсумками 2020 р. вітчизняні промислові підприємства зазнали збитків у сумі 24,34 млрд грн, але вже 2021 р. фінансовий результат до оподаткування склав 457,89 млрд грн. (State Statistics Service of Ukraine). Однак повномасштабне вторгнення російської федерації стало шоком для української економіки, а особливо – для реального сектора як ключової цілі ворожих ракетних атак і БПЛА. Так, прямі втрати в промисловості оцінено в 11,4 млрд дол. США, а в царині АПК й земельних ресурсів – 8,7 млрд дол. США. Порівняно з довоєнним періодом, реальний сектор відіграє відчутно меншу роль у ВВП країни – 2022 р. він забезпечив 19,7 % ВВП (2021 р. – 26,6 %) (National Institute for Strategic Studies).

Незважаючи на гігантські збитки, завдані реальному секторові, вітчизняні підприємства прагнуть поновити динаміку свого виробництва й експортної діяльності (у тому числі завдяки релокації із зони бойових дій та окупованих ворогом територій). Зокрема, за даними станом на лютий 2024 р. агрегований показник перспектив промисловості зріс, як і частка підприємств, що працюють на повну потужність (The Institute for Economic Research and Policy Consulting). Також важливо підкреслити, що, згідно з останніми результатами опитування про умови банківського кредитування, банки очікують зростання обсягів кредитування бізнесу й населення впродовж наступних 12 місяців та вперше з IV кварталу 2021 року прогнозують підвищення якості кредитного портфеля. При цьому спостерігається активний попит і зростання рівня схвалення заявок для кредитів малих і середніх підприємств (National Bank of Ukraine).

ДИСКУСІЯ

Загалом, за результатами проведеного дослідження, гіпотеза про те, що підвищення транспарентності банківської діяльності тісно пов'язане зі зниженням корупції й підвищенням рівня економічної свободи в країні, що сприяє нарощенню обсягів кредитування реального сектора й, відповідно, забезпеченню економічного зростання, підтвердилась для таких країн як Україна, Болгарія, Естонія та Німеччина. Це саме ті держави, у яких за останні 15 років мало місце суттєве зниження рівня корупції та/або підвищення рівня економічної свободи. Важливо акцентувати, що ці країни є різними за рівнем економічного розвитку. Отримані результати формують простір для дискусії стосовно твердження, що в країнах, які розвиваються, прозорість активів постфактум не покращує макроекономічного розвитку (Burak R. Uras, 2020). Водночас, результати проведеного аналізу вказують на те, що в країнах з усталено високими ІСК й ІЕС виявити імпліцитність їхнього взаємозв'язку з розвитком БК РС вельми складно, оскільки істотність кореляційного зв'язку втрачається, що вказує на існування інших рушійних факторів впливу на розвиток цього сегмента кредитування. Окрім того, аналіз досліджуваних взаємозв'язків (між БК РС та ІСК; БК РС та ІЕС; БК РС та ВВП) на прикладі таких країн як Ірландія й Туреччина дає змогу констатувати, що будь-які радикальні підходи уряду та/або центрального банку в напрямі стримування / стимулювання БК РС порушують діалектику цих взаємозв'язків.

ВИСНОВКИ

У цьому дослідженні здійснена ідентифікація неявних опосередкованих зв'язків між транспарентністю банківського кредитування реального сектора та економічним зростанням на прикладі різних за рівнем економічного розвитку країн світу й України. Цей зв'язок удалося верифікувати через вплив загального зменшення рівня корупції в країні (ІСК) та підвищення рівня економічної свободи (ІЕС) й на обсяг банківського кредитування суб'єктів господарювання реального сектора, і на показники економічного зростання (ВВП). Висунута гіпотеза стосовно того, що підвищення транспарентності банківської діяльності, яке проявляється в зниженні корупції в країні й підвищенні рівня економічної свободи, сприяє нарощенню обсягів кредитування реального сектора й, відповідно, забезпеченню економічного зростання, знайшла своє підтвердження в результатах аналізу. Зокрема, нам удалося отримати статистично значимі результати щодо України, Болгарії, Естонії та Німеччини. При цьому перелічені країни є різними за рівнем економічного розвитку. Це означає, що визначальним у формуванні аналізованих взаємозв'язків (БК РС та ІСК, БК РС та ІЕС, БК РС та ВВП) є не стадія економічного розвитку країни, а впевнені й неухильні позитивні зміни в напрямі підвищення транспарентності банківської діяльності загалом і БК РС зокрема.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу щодо України, можемо стверджувати, що динамічне й неухильне покращення ІСК та ІЕС, як віддзеркалення ефективності процесу підвищення рівня прозорості вітчизняної банківської системи, формує простір для активізації БК РС та забезпечення його значного внеску в повоєнну відбудову й сталий розвиток вітчизняної економіки. Перспективним напрямом дослідження в межах окресленої проблематики вважаємо аналіз проблем і перспектив підвищення транспарентності господарської діяльності підприємств реального сектора як передумови активізації їх кредитування банками в умовах цифровізації економіки України та наближення до законодавства, норм і правил Європейського Союзу.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ФІНАНСУВАННЯ

Автор(и) не отримував(-ли) фінансування для цього рукопису.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор(и) заявляє(-ють) про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Bank of Thailand: official web-site. (n.d.). <https://www.bot.or.th/en/>
2. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu: official web-site. (n.d.). <https://www.bddk.org.tr/>
3. Bulgarian National Bank: official web-site. (n.d.). <https://www.bnb.bg/>
4. Burcu, A., Nevzat, G., & Goksel, Y. (2018). The link between financial transparency and key financial ratios: a case from Turkey. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 5(3), 321-327. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2018.940>
5. Bushman, M. Robert, & Williams, D. Christopher (2015). Delayed Expected Loss Recognition and the Risk Profile of Banks. *Journal of Accounting Research*, 53(3), 511-553. <https://doi.org/10.1111/1475-679X.12079>
6. Büyükbaşaran, T., Karasoy-Can, G., & Küçük, H. (2022). Macroeconomic effects of bank lending in an emerging economy: Evidence from Turkey, 115. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2022.105946>
7. Central Bank of Ireland: official web-site. (n.d.). <https://www.centralbank.ie/>
8. Central Bank of Morocco: official web-site. (n.d.). <https://www.bkam.ma/en/>
9. Central Statistic Office (Ireland): official web-site. (n.d.). <https://www.cso.ie/en/statistics/>
10. Chen, Qi, Goldstein, I., Huang, Z., & Vashishtha, R. (2022). Bank Transparency and Deposit Flows. *Financial Economics (JFE)*, Forthcoming. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3212873>
11. Deutsche Bundesbank: official web-site. (n.d.). <https://www.bundesbank.de/>
12. ECB Data Portal: official web-site. (n.d.). <https://data.ecb.europa.eu/>
13. Economic Statistic Service (Bank of Korea): official web-site. (n.d.). <https://ecos.bok.or.kr/#/SearchStat>
14. Eesti Pank: official web-site. (n.d.). <https://www.eestipank.ee/>
15. Enhancing Bank Transparency: Public Disclosure and Supervisory Information that Promote Safety and Soundness in Banking Systems (1998). Basle Committee on Banking Supervision, 41. (n.d.). <https://www.bis.org/publ/bcbssc141.pdf>
16. Haut-Commissariat au Plan du Maroc: official web-site. (n.d.). <https://www.hcp.ma/>
17. Federal Deposit Insurance Corporation (USA) official web-site. (n.d.). <https://www.fdic.gov/>
18. Financial Statistics Information System: official web-site. (n.d.). <https://efisis.fss.or.kr/fss/fsview/indexw.html>
19. International Monetary Fund: official web-site. (n.d.). <https://www.imf.org/en/>
20. Kirby, P. (2010). When Banks Cannibalise a State: Analysing Ireland's Financial Crisis (ARI). Real Instituto Eclano. https://www.files.ethz.ch/isn/126007/ARI178-2010_Kibry_Ireland_Financial_Crisis.pdf
21. MacCoille, C. (2019). Ireland's stagnant bank lending data hides underlying problems. *Irish Independent*. <https://www.independent.ie/business/irish/conall-maccoille-irelands-stagnant-bank-lending-data-hides-underlying-problems/38741730.html>
22. Mehran, H., & Mollineaux, L. (2012). Corporate Governance of Financial Institutions. *FRB of New York Staff Report*, 539. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1995666>
23. Monetary Authority of Singapore: official web-site. (n.d.). <https://www.mas.gov.sg/>
24. Morrison, D. A., & White, L. (2013). Reputational contagion and optimal regulatory forbearance. *Journal of Financial Economics*, 110, 642-658. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jfineco.2013.08.011>
25. National Bank of Georgia: official web-site. (n.d.). <https://nbg.gov.ge/>
26. National Bank of Ukraine: official web-site. (n.d.). <https://bank.gov.ua/>
27. National Institute for Strategic Studies: official web-site. (n.d.). <https://niss.gov.ua/>
28. Pashko, A. (2019). Statistical data analysis: Electronic edition. http://csc.knu.ua/media/filer_public/19/d5/19d56780-269a-4eef-bb3b-48ec8da23859/intelektualnaobrobkadanikh.pdf
29. Ratnovski, L. (2013). Liquidity and transparency in bank risk management. *Journal of Financial Intermediation*, 22(3), 422-439. <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2013.01.002>

30. Singapore Department of Statistics: official web-site. (n.d.). <https://www.singstat.gov.sg/>
31. State Statistics Service of Ukraine: official web-site. (n.d.). <https://www.ukrstat.gov.ua/>
32. Task Force on Financial Integrity and Economic Development: Economic transparency curtailing the shadow financial system. (n.d.). <http://www.financialtransparency.org/wp-content/uploads/2015/04/the-case-for-global-financial-transparency-updated.pdf>
33. The Institute for Economic Research and Policy Consulting: official web-site. (n.d.). <http://www.ier.com.ua/>
34. The Heritage Foundation: official web-site. (n.d.). <https://www.heritage.org/>
35. Transparency International: official web-site. (n.d.). <https://www.transparency.org/en/>
36. Turkish Statistical Institute: official web-site. (n.d.). <https://data.tuik.gov.tr/>
37. Uras, R. Burak (2020). Finance and development: Rethinking the role of financial transparency. *Journal of Banking & Finance*, 111. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2019.105721>

Alina Herasymenko

THE IMPLICITY OF RELATIONSHIP BETWEEN TRANSPARENCY OF BANK LENDING TO THE REAL SECTOR AND ECONOMIC DEVELOPMENT: WORLD EXPERIENCE

The modern development of the global economy is associated with multiple transformational challenges that raise the issue of ensuring an appropriate level of mutual trust between banking and industrial businesses. This issue is especially relevant for Ukraine, which is facing a crucial task - the post-war reconstruction of the national economy on the basis of sustainability, integrity and environmental friendliness. The aim of the paper is to identify implicit links between the transparency of bank lending to the real sector and economic development over the past 15 years in twelve countries, including Ukraine. This study is based on the correlation and regression tools for analysing relationships. As a result, the article confirms the hypothesis of the existence of significant cause-and-effect relationships between improving banking transparency, reducing corruption, growing economic freedom, increasing lending to the real sector and ensuring economic growth for a number of countries, regardless of their level of economic development. It has been found that in countries with steadily high corruption and economic freedom perception indices, the significance of the correlation with the development of bank lending to the real sector is lost. The reasons for deviations from the natural dialectic of the studied relationships are revealed in the example of India and Turkey. The peculiarities of their formation, preconditions and prospects for strengthening in Ukraine are highlighted. The contribution of the National Bank of Ukraine to increasing the level of transparency of lending activities of second-tier banks is investigated.

Keywords: bank lending, real sector of the economy, level of corruption, economic freedom, economic development

JEL Classification: E58, G21, G28